

Recenzia

Rybák, D. *Fenomenologické redukce a vzdělání*. Praha : Karolinum, 2019. 390 s. ISBN 978-80-246-4336-6.

*«A tu, pokiaľ ide o veci, pri ktorých **zlou výchovou nie sme zvyknutí hľadať pravdu** a kde stačí podať iba niektorý z obrazov, tam netržíme posmechu (...). Keď sa tie jednotlivé veci, mená a výmery, názory a iné zmyslové vnemy o seba navzájom trú, a **sú opravované láskavými posudkami** a nezávistlivosťou používaním otázok a odpovedí, **tu konečne vyšľahne oheň poznania** a rozumu o každej jednotlivéj veci, pri najväčšom úsilí, akého je ľudská sila schopná.»*

(Platón, Siedmy list 343c, 344b)

Uvedený známy Platónov výrok (referovaný na s. 19) by mohol obrazne predstavovať rámcové zdôvodnenie celej monografie, ktorá je syntézou mnohoročného vedeckého a pedagogického úsilia jej autora. Knižná monografia, ktorou sa doc. Rybák habilitoval, predstavuje originálne dielo, ktoré je v našich krajinách jedinečné svojím zameraním (domyslenie Husserlovej fenomenológie, najmä fenomenologických redukcí, s ohľadom na ideu vzdelávania), ale aj architektúrou logicky štruktúrovaného filozofického postupu (interpretácia fenomenologickej metódy v jednotlivých základných rysoch a následne jej využitie na zachytenie toho, čo je nevyhnutné a podstatne záväzné pre vzdelávanie).

Cieľom práce v širokom vyjadrení je „snaha o hlbšie porozumenie problematiky výchovy a vzdelávania zostúpením k ich filozofickým zdrojom“ (s. 20); v užšom vymedzení možno identifikovať niekoľko čiastkových cieľov: 1. predviesť a rozvinúť pedagogickú stránku filozofie vo fenomenologickej tradícii (s. 23); 2. v nadväznosti na otázku ľudstva človeka upozorniť na to, že ľudstvo nie je možné odvodiť zo žiadnej špeciálnej vedy, ani zo súhrnu všetkého vedenia špeciálnych vied o človeku (s. 24); 3. vo svetle výkladu hlavných motívov Husserlovej fenomenológie predviesť, ako v našom myslení neproblematizovane žijú sedimentované predpoklady našej tradície (s. 25); 4. predstaviť úlohu učiteľstva ako zmysluplné vedenie (*agein*), ako udržiavanie zmyslu, ktorý založil Európu a nás samotných, a nie ako jednoduchú, hoci expertnú, operabilnosť (s. 29-30); 5. priebežne porovnávať fenomenologický prístup s prístupom novovekej metafyziky (R. Descarta a D. Huma) so zreteľom na „pedagogické“ porozumenie nášmu „tu a teraz“ (s. 30). Tento diferencovaný cieľ bádania (ktorý nie je v práci explicitne takto sformulovaný na jednom mieste, ale evidentne vystupuje z popisu zamerania a predmetu výskumu v úvodných častiach publikácie) autor dosahuje pomocou fenomenologického prístupu vyjasňovania vlastných predpokladov: k výchove a vzdelávaniu sa približuje ako k intencionálnemu útvaru, ako k celku všestranného zakúšania človeka, ktorý podrobuje vyzátvorkovaniu (*epoché*)

predpojatých súdov (vzdelávania chápaného ako organizačný proces technologického vedenia), aby identifikoval čistú podstatu (vzdelávania ako prežívaného odhaľovania zmyslu). Z tejto pozície odkrýva nebezpečenstvo školského vzdelávania, zameraného na získavanie použiteľných znalostí a praktických zručností (resp. kompetencií), ako upevňovanie „fachidiotizmu“ (s. 52). Ku kritickému hodnoteniu v súčasnosti väčšinou ponímaného tvaru vzdelávania však autor nedospieva skratkou a rýchlymi závermi, ale postupným, dôkladným a hlbokým odkrývaním predpokladov novovekého metafyzického myslenia (v časti I) a štruktúry vlastnej intencionality vedomia (v časti II), aby napokon dospel k vyústeniu svojho bádania v časti III: Fenomenologie a idea vzdělání. Z hľadiska rozsahu by sa mohlo zdať, že vzdelávanie je predmetom len poslednej menšej časti celého diela (s. 267-377), no v skutočnosti je idea vzdelávania implicitne – ale aj explicitne – prítomná v texte práce od začiatku až do konca.

Celková zostava teoretického výskumu vytvára logickú špirálu, v ktorej sa Rybák od filozofickej problematizácie súčasnej samozrejmosti definovania vzdelávania dostáva k Husserlovým skrytým rozlíšeniam problémov novovekej vedy a následne k jednotlivým momentom intencionality poznávajúceho ja, aby sa vrátil späť k výchovnému zmyslu filozofie a k fenomenologickému vyčereniu idey výchovy.

Monografia konštruktívnym spôsobom problematizuje súčasné redukované a spredmetňujúce smerovanie vzdelávania, ktoré sa nachádza v kríze. Autor nielen odkrýva príčiny tejto krízy v novovekom scientizme a vyostrenom súčasnom technokratizme, ktorý obklopuje človeka nielen v prostredí vzdelávacích inštitúcií, ale poukazuje na podstatnú nevyhnutnosť vzdelávania pre bytie človeka ako človeka plní pozitívnu humanizačnú misiu filozofa – pedagóga. V súčasnom spoločenskom kontexte, kedy sa problémy výchovy a vzdelávania diskutujú hlavne v horizonte regulácie, procesov a manažovania, autor obracia pozornosť na dimenziu zmyslu, na otázku, *čo je to vlastne vzdelávanie*. Táto otázka sa v priebehu celého diela vracia ako refrén. „*Aký je vlastne pôvodný zmysel vzdelania, originálne založenie jeho možnosti, voči ktorému hrozia redukcie vzdelaného človeka na chytového údržbára technických systémov a aparátov v najširšom zmysle (...)?*“ (s. 270; citácie prekladám do slovenčiny)

Autor na tieto otázky priebežne odpovedá tak, že ideu vzdelávania spája s fundamentálnou otázkou na ideu človeka – filozofia výchovy je v jeho poňatí bytostne filozofiou človeka. V tomto východisku Rybák priamo nadväzuje na patočkovskú tradíciu filozofovania. „*V idej vzdelávania si človek kladie otázku na seba samého, na to, čo znamená žiť ľudsky.*“ (s. 270) Jeho témou je teda svet samotný a korelačne bytosť, ktorá sa k tomuto svetu vzťahuje, aby porozumela jemu a sebe – človek je pôdou, na ktorej sa odohráva táto korelačná súvislosť, zvaná *logos*. Základným predpokladom tejto „logickej“ súvislosti je údiv, ktorý podnecuje pôvodné pýtanie, zbavené záujmu o mocenské ovládanie človeka a sveta.

David Rybák sa za pomoci interpretácie Husserlových textov usiluje odlíšiť jav vzdelávania od toho, *čo sa v tomto jave javí*. Práca je „*gestom návratu k Husserlovi*“ (s. 14). Podnetom mu mohla byť citácia z Husserla: „*Je to až fenomenológia, ktorá nás vychováva k plnému videniu.*“ (s. 330) Hoci Husserl sám sa vyslovene nezaoberal výchovnými rozmermi svojej fenomenológie, Rybák predvádza základné motívy jeho filozofie práve s ohľadom

na ich dôležitosť pre ideu vzdelávania a výchovy „*tak verne Husserlovej vlastnej intencii, ako sme schopní*“ (s. 8). Rybák sa explicitne hlási k českej tradícii filozofie výchovy – Jana Patočku, Jaroslavy Peškovej, Radima Palouša a Anny Hogenovej (s. 19), ku ktorým miestami odkazuje vo svojej práci. Treba však zdôrazniť, že text publikácie je jeho pôvodný, vychádza z jeho tvorivej filozofickej mysle a obsahuje originálny, občas pre čitateľa náročný rukopis autora.

Prácu, ktorú predkladá David Rybák, nemožno čítať ako „detektívku,“ ktorej výsledok príde na konci, v kontraste s mnohými výskumnými prácami zostavenými na pôdoryse empirických skúmaní. V práci nejde o verifikáciu hypotéz. Naopak, celý text monografie je „výsledkom“ teoretického bádania od prvej strany po poslednú. Napriek tomu sa dá povedať, že prvé dve časti práce tvoria aké si prolegomena k tretej časti (s. 269 a nasl.), ktorá sa venuje už vyslovene a priamo výchove a vzdelávaniu. V tejto časti autor interpretuje samu dynamiku fenomenologickej redukcie ako výchovnú a – z druhej strany – vzdelávanie ako úsilie o fenomenologickú redukciu. Domnievam sa, že kapitola 7 (Fenomenológia a ontológia) je z metodického pohľadu krokom späť, azda by obsahovo patrila skôr do prvej alebo druhej časti. V každom prípade, Rybákovo systematické „pedagogické“ odhaľovanie Husserlovej filozofie je podľa mňa objavným a inovatívnym filozofovaním, ktoré je významným príspevkom nielen k poznávaniu podstaty výchovy, ale aj k poznávaniu Husserla a možností filozofie.

Jadro prínosu Rybákovej publikácie možno identifikovať v postupnom dokazovaní toho, že pedagogika si nevystačí ako empirický vedný odbor, lebo človeka ako vychovávateľnú a vzdelávateľnú bytosť nemožno redukovať na empirický fakt a na objekt pedagogického pôsobenia. Rybák urguje s odpoveďou na otázku: „*Aká psychológia, aká antropológia, aké poňatie človeka stojí v základe dnešnej pedagogiky? Ako sa v súčasnej pedagogike rozumie človeku?*“ (s. 217) Upozorňuje, že „*redukcia človeka na púhy empirický objekt obrábania nemôže viesť k jeho deformácii*“ (s. 219) a chváli učiteľov, ktorí napriek tlaku okolia v živej situácii vzdelávania „*odhodia základ predporozumenia človeku, fungujúci v týchto teoretických a metodických tézach, v prospech vlastného zmyslu a podstaty vzdelávania a špecifickej situácie medziľudského stretávania, ktorú nikdy nemožno redukovať na metodicky kontrolovaný a riadený systém procesov.*“ (s. 219)

Dovolím si konštatovať, že práca je hodnotným príspevkom k rozvoju pedagogiky, pretože osvetľuje pôdorys, na ktorom pedagogika stojí. Bez tohto predpokladu jej nemožno rozumieť tak, aby sme ju neinštrumentalizovali. Ak má človek ako taký schopnosť prekročiť dané a uskutočňovanie tejto schopnosti sa deje na poli výchovy, tak je nevyhnutné kultivovať ten druh myslenia, ktorý dokáže ono prekročovanie zachytiť a tematizovať. Filozofia výchovy, ktorú predstavuje prístup Davida Rybáka, umiestňuje aj učenie sa (žiakov) a učenie (učiteľov) doprostred úsilia o pravý (apodiktický) vzťah k svetu ako takému.

Andrej Rajský